HÜLÂĞÛ HAN'IN ANADOLU POLİTİKASI (1256-1265)

Nagehan VURGUN*

Özet

Hülâgû'nun, büyük han olan Mengü Han tarafından ülkenin batı topraklarını yönetmekle görevlendirilmesi üzerine Hülâgû, Mugan'ı kendisine merkez olarak seçmiş ve batıda stratejik anlamda devletin sınırlarını genişletmek adına fetihlere başlamıştır. Hülâgû'nun amacı İsmailîleri ortadan kaldırmak ve İslâm dünyasının liderliğini taşıyan Abbâsî halifeliğini itaat altına almaktır. Dolayısıyla o, İran Irak, Azerbaycan ve Suriye toprakları üzerinde stratejiler geliştirip bu bölgelere hâkim olmuş ve İlhanlı Devleti'ni kurmuştur. Hülâgû, kendisine tâbi olan Anadolu topraklarını ise valiler ve komutanlar aracılığıyla yönetmiştir. Baycu Noyan ve Alıncak Noyan aracılığıyla Anadolu'da işlerini yürüten Hülâgû, Anadolu'dan yüklü miktarda vergiler almıştır. Hülâgû'nun II. İzzeddin Keykâvus'un sultanlığını onaylayarak Anadolu'nun yönetimini IV. Kılıç Arslan'la onun arasında paylaşması da Anadolu'dan alınan vergilerin iki katına çıkarılması için belirlediği bir strateji olmuştur. O, özellikle Anadolu valisi olarak görevlendirilen Muînüddin Pervâne devrinde Anadolu'dan temin edeceği vergi ve haraçları, Pervâne aracılığıyla temin etmiş ve hiç zorlanmamıştır. Anadolu'yu İlhanlı hazinesi için bir kaynak olarak değerlendirmesi sonucu Anadolu'da ciddi iktisadi sıkıntılar yaşanmıştır. Bu durumdan memnuniyetsiz olan Sultan II. İzzeddin Keykâvus ve Türkmenler devletin, İlhanlı emirleri tarafından soyulmasına karşı çıkmışlardır. Fakat Hülâgû, bu bölgede kendisine karşıt güç oluşturabilecek zümreleri kendi bünyesinde eriterek Anadolu'da tam anlamıyla bir İlhanlı otoritesi tesis etmeye çalışmıştır.

Anahtar Kelimeler: Hülâgû, Anadolu, Politika, Strateji

HÜLÂĞÛ KHAN'S ANATOLIAN POLICY (1256-1265)

Abstract

Hulagu was assigned to manage the western lands of the country by the great khan, Mengü Khturkan. Upon this task, he chose Mugan as his center and started the conquests in order to expand the borders of his state in the west. Hulagu's aim was to eliminate the Ismailis and to subdue the Abbasid caliphate, which was the leader of the Islamic world. Therefore, he developed strategies on Iran, Iraq, Azerbaijan and Syria, dominated these regions and established the Ilkhanate State in this geography. He ruled the Anatolian lands, which were subject to him, through governors and commanders. Hülâgû, who carried out his business in Anatolia through Baycu Noyan and Altıncak Noyan, received a large amount of taxes from Anatolia. His approving the sultanate of Izzeddin Keykavus II and dividing the administration of Anatolia between Kılıç Arslan IV and him is a strategy which he determined in order to double the taxes collected from Anatolia. He provided the taxes and tributes he would receive from Anatolia, especially during the reign of Muînüddin Pervâne, who was appointed as the governor of Anatolia, through Pervâne and was not forced at all. As a result of his evaluation of Anatolia as a source for the Ilkhanid treasury, serious economic difficulties were experienced in Anatolia. Unsatisfied with this situation, Sultan Izzeddin Keykavus II and the Turkmens opposed the robbery of the state by the Ilkhanid amirs. However, Hulagu tried to establish a full Ilkhanid authority in Anatolia by dissolving the groups that could create opposition to him in this region.

Keywords: Hulagu, Anatolia, Politics, Strategy

Giriş

Moğol ilerleyişi Cengiz Han ile başlamış, Ön Asya'dan hareketle Anadolu'ya ulaşmış olup Moğollar hâkimiyetini Anadolu'da çok kısa sürede tesis etmiştir. 1243 yılında Anadolu Selçuklu Devleti, Köseadağ

* Dr. nagehanvurgun@gmail.com

Savaşı'nda Moğollar'a yenilmiş ve Moğollar'a tâbi hale gelmiştir (Turan, 2005a: 296). Moğol komutanı Baycu Noyan, Köseadağ Savaşı'nda da komuta görevini yürütmüş olup Doğu Anadolu'da bulunan şehirleri işgal etmiştir (Turan, 2005a: 449). Tatar süvarileri arasından otuz kişi seçen Baycu Noyan, Rum beldeleri arasında çok önemli bir yere sahip olan Erzurum'a doğru gitmiş (İbn Bîbî, 1996: 62) ve burayı işgal etmiştir. Noyan'ın Doğu Anadolu'ya hâkim olması sonucu baskı bir nebze hafiflemiş, Moğollar ile Anadolu Selçukluları arasında barış imzalanmıştır. Bu antlaşma ile birlikte on yıllık sessizlik süreci başlamış, şehzadeler arasındaki taht mücadeleleri ile vezirler arasındaki iktidar çatışmaları ülkede kargaşa ortamı oluşmasına neden olmuştur.

1. HÜLÂĞÛ HAN'IN "İLHAN" OLARAK ATANMASI VE ANADOLU'DA YAŞANAN GELİŞMELER

Cengiz Han döneminde 1217-1224 yılları arasında batı tarafında ele geçirilen bölgelere (Batı Türkistan, İran ve Kafkasya), merkezden askerî ve sivil valiler atanmış ve bölgelerin idaresi bu şekilde sağlanmıştır (Yuvalı, 2017: 130). Fakat bölgenin merkeze uzak olması ve başka sebeplerle batı yönünde bir ilerleme gerçekleşmemiş, mevcut topraklar da tehlikeye girmiştir. Mengü Han, kardeşi Hülâgû'nun davranışlarından hırsını ve dünyaya hâkim olma isteğini fark ederek merkezi otoriteyi güçlendirmek ve batıda da sınırları genişletebilmek adına Hülâgû'yu Ön Asya'ya göndermiştir (Cüveynî, 1999: 487; Yuvalı, 1998: 474; Reşîdüddîn, 2013: 13; İbn Bîbî, 1996: 156; Özdemir, 2005: 231). Hülâgû'nun Ön Asya'ya gönderilmesinin asıl sebebi daha önce gönderilen Moğol genel valilerinin (Curmagun, Baycu ve Elcigidey) bütün çabalarına rağmen söz konusu coğrafyada nihai bir sonucun elde edilememiş olmasıdır (Yuvalı, 2017: 132). Mengü Han'ın ölmesi ve değişen şartlar üzerine Hülâgû Karakorum'a dönmemiş ve idaresi altındaki topraklar üzerinde merkeze bağlı olan bir Moğol devleti kurmuştur (Yuvalı, 1998: 473; 2017: 132).

Mengü Han (1251-1259) Moğol tahtına oturduktan sonra huzuruna II. İzzeddin Keykâvus davet edilmiştir. Keykâvus davete icabet etmek için Sivas'a gelmiş ancak ümeranın daha çok kardeşi Rükneddin IV. Kılıç Arslan'ı desteklediğini görmüş, Celâleddin Karatay'ın vefatını öne sürerek Moğol sarayına gitmekten vazgeçmiştir. O, komşu devletlerinin saldırması tehlikesinin bulunduğunu ileri sürerek devletin selameti için yerine kardeşi II. Alâeddin Keykubad'ı göndermeye karar vermiştir (Abû'l-Farac 1987:559; Mîrhând, 2018: 272; Ersan & Alican, 2013: 166). II. Alâeddin Keykubad ise Moğol sarayına henüz varmadan bir hile sonucunda yolda öldürülmüştür (Aksarayî, 2000: 30; İbn Bîbî, 1996: 154). Böylelikle bir rakibini yok etmiş olan II. İzzeddin Keykâvus Kayseri'ye yerleşmiş, burada birtakım kötü alışkanlıklar kazanmıştır.¹ Kardeşinin kötü alışkanlıklarını bahane eden Rükneddin IV. Kılıç Arslan tahta geçmek için ortaya çıkmış ise de mağlup olmuş, esir düşmüş ve sonunda Uluborlu (Borgulu)'da hapsedilmiştir (1255) (İbn Bîbî, 1996: 142).

Mengü Han, tahta geçişinden sonra kardeşi Hülâgû'yu "İlhan" olarak Suriye, İran, Mısır, Irak, Anadolu ve Kafkasya bölgelerine atamış (Reşîdüddîn, 2013: 13) olup bu durum Anadolu'nun kaderini belirlemiştir. Esasında Hülâgû Anadolu'da tam manasıyla etkin hale gelememiş, kendisine boyun eğmeyen Altın Orda, Memlûk, Batinîler ve Abbâsîler ile ilgilenmek durumunda kalmıştır. Yine de Anadolu'da hiç etkin olmadığı söylenemez (Kaya, 2013: 303). Bölgeye tayin edildikten sonra harekete geçmiş Diyarbekir, Re'su'l-Ayn, Meyyâfârikîn, Harrân ve Serûc'a kadar ilerleyerek bu bölgelerden önemli miktarda ganimet elde etmiştir (Tokuş, 2017: 184). Bir taraftan da Noyan, maiyetindeki askerler ve bu askerlerin aileleriyle beraber Anadolu'ya gelmiş, yaylak ve kışlak istemiştir (Abûl-Farac, 1987: 562; Ersan & Alican, 2013: 168). Moğol askerlerinin ve ailelerinin bölgeye gelmesi, yaylak ve kışlak talebinde bulunmaları, bu askerlerin bölgede kalıcı olmak istedikleri izlenimi vermiştir. Moğollar'la barış imzalayarak onların taleplerine cevap vermeyi planlayan II. İzzeddin Keykâvus, etrafındakilerin tahriki ile bu düşüncesinden vazgeçerek Moğollar'la savaşma planı yapmaya başlamıştır (Aksarayî, 2000: 31-32). Aksarayî'nin verdiği bu bilginin doğruluğu oldukça tartışmalıdır. Çünkü II. İzzeddin Keykâvus, Moğollar'ın Anadolu'da

¹İbn Bîbî'de ifade edildiğine göre II. İzzeddin Keykâvus, zevk sefa ve eğlenceye kendini kaptırmış ve devlet işlerini ihmal etmiştir (İbn Bîbî, 1996: 136).

varlığını hiçbir zaman kabullenememiş ve her fırsatta onları bu bölgeden uzaklaştırmak adına girişimlerde bulunmuştur. Fakat gücü nispetinde verdiği mücadelelerin başarı şansı oldukça düşüktür çünkü Anadolu'da Moğollar'la mücadele etmek yerine onların varlığını kabullenmenin daha doğru olduğunu düşünen kişilerin sayısı oldukça fazladır.

Baycu Noyan, kendisine Anadolu'dan yer verilmesi teklifinin reddedilmesi üzerine harekete geçmiş ve Aras bölgesinde Anadolu'ya gelerek Erzurum Aksaray arasındaki bütün şehirleri yerle bir etmiştir. Noyan'ın ikinci Anadolu seferinde, Aksaray yakınlarında yer alan Sultan Hanı'nın önünde iki ordu karşı karşıya gelmiş (1256), devlet mekanizmasındaki aksaklıklar sebebiyle Selçuklular burada ağır bir yenilgi almıştır (İbn Bîbî, 1996:148). Bu savaş sonucunda Reşîdüddîn, "*Baycu Noyan, bütün Rumu aldı ve orada büyük katliam ve yağma yaptı*" (Reşîdüddîn, 2013: 28) diyerek savaş sebebiyle oluşan tahribatın boyutunu ortaya koymuştur. Gerçekleşen savaşta Türkmen beylerinden pek çoğu ve Vezir Kadı İzzeddin vefat etmiştir. Bu savaşın kaybedilmesinde, Selçuklu ordusunda komutanlar arasında yaşanan çekişmeler, Sultan'ın savaşa dâhil olmaması, deneyim sahibi kumandanların dikkate alınmaması ve Baycu Noyan'la ilgili yeterli istihbarata sahip olunmaması da etkili olmuştur (Yuvalı, 2017: 148). II. İzzeddin Keykâvus ise verdiği mücadelede başarısız olduğu için İznik imparatoru II. Laskaris'e sığınmayı tercih etmiştir. Baycu bu savaştan sonra doğruca Konya üzerine yürümüş şehre girip kale burçlarını yıktırması ve Selçuklu tahtına hapisten çıkararak IV. Rükneddin Kılıçarslan'ı geçirmiştir (5 Mart 1257) (İbn Bîbî, 1996: 149; Merçil, 2013: 143; Ersan & Alican, 2013: 168; Uluçay, 2013: 243).

Sultan Hanı savaşı sonrasında Baycu Noyan, Anadolu'ya askerlerini yerleştirmiş ve ardından Azerbaycan üzerinden bu sırada Hemedan'da bulunan Hülâgû'nun huzuruna çıkmıştır. Hülâgû'nun Baycu'ya bağırıldığı ve şu sözleri sarf ettiği ifade edilmektedir: "*Curmagun Noyan ile aynı zamanda hareket etmiştin mademki İran'da onun yerini aldın, ondan sonra neler yaptın. Hangi savaşlar kazandın, hangi düşmanı itaat altına aldın. Moğol askerlerini halifenin kudret ve ululuğu ile korkutmaktan başka bir şey yapmadın.*" Buna karşılık Baycu Noyan; "*Rey'den Anadolu ve Şam sınırına kadar olan yerleri tek bir ülke haline getirdim. Fakat Bağdat'a gelince, halifenin pusatlı ve giyimli çok askeri vardır, halkı kalabalık ve yolları geçit vermediği için ordu göndermek güçtü. Buyruk hanımızdır, ne buyurursa ben kulunuz ona tâbiyim*" ifadeleri ile Hülâgû'yu sakinleştirmiştir (Yuvalı, 2017: 149).

Bu konuşma sonrasında Baycu Noyan, Hülâgû tarafından Akdeniz'e kadar olan bölgeyi hâkimiyet altına alması için tekrar Anadolu'ya gönderilmiştir. Bunun yanında o, Baycu Noyan'dan Anadolu'dan Bağdat seferi için tagar (erzak) temin etmesini de talep etmiştir. Baycu Noyan, Anadolu'ya dönmek üzere harekete geçtiği sırada Hülâgû da Bağdat Abbâsî Halifeliği üzerine yürümek için hazırlıklar yapmaya başlamıştır (Yuvalı, 2017: 150).

1.1. Hülâgû Han'ın Selçuklu Taht Mücadeleleri Üzerinden Anadolu'da Yürüttüğü Politikalar

IV. Rükneddin Kılıçarslan tahta geçtiğinde Konya bölgesinde bir ordugâh kurmuş olan Baycu Noyan'la anlaşmış ve barış imzalamıştır. Yeni sultanın yalnız başına başladığı saltanat dönemi birkaç ay sürmüş, ardından sona ermiştir. İlhanlı hükümdarı Hülâgû, Bağdat seferine çıkarken Baycu Noyan'ın da orduya katılmasını istemiştir. Baycu Noyan'ın bu isteği yerine getirmesi ve Anadolu'da olmaması II. İzzeddin Keykâvus'un o sırada İznik İmparatoru olan Theodoros Laskaris'den yardım almasına ve Konya'ya girmesine olanak sağlamıştır. Bu durumda paniğe kapılan IV. Rükneddin Kılıçarslan'ın veziri Muînüddin Süleyman Pervâne, Hülâgû'dan yardım istemiştir. Hülâgû, Pervâne'ye asilerin başını ezmek için Alıncak Noyan ve Kadagan önderliğinde 10 bin süvari göndermiştir (İbn Bîbî, 1996: 152). Fakat II. İzzeddin Keykâvus bu savaşı kazanmış ve Konya tahtına oturmuştur (1 Mayıs 1257).

IV. Kılıçarslan ilk olarak Kayseri'ye geçmiştir ancak sonra II. İzzeddin Keykâvus'a karşı koyamayacağını fark ederek Hülâgû'dan yardım istemiş ve yeniden sultanlık yarlığı sağlamıştır. Daha sonra her iki taraf arasında bir saltanat mücadelesi başlamıştır. Bu mücadelede IV. Kılıçarslan Moğollar'ın yardımını alırken II. İzzeddin

Keykâvus, sultanlığını devam ettirebilmek için o sırada Meragâ'da olan Hülâgû'nun huzuruna çıkmıştır (Ağustos 1258) (Merçil, 2013: 143). Hülâgû, merkezleri Konya ve Tokat olacak biçimde Anadolu'yu iki taraf arasında paylaştırmış ve iki sultanla da ayrı antlaşmalar yapmış ve yıllık ödenecek vergi yeniden belirlenmiştir. Bu paylaşım göre Anadolu'nun batısındaki bölgeler İzzeddin Keykâvus'a verilecek, doğu yakasında kalan topraklar ise Kılıçarslan'ın hâkimiyetinde kalacaktır (Ersan & Alican, 2013:169). Ekonomik olarak ise; Selçuklular Hülâgû'ya 20 tümen (200.000 dinar) nakit, 500 top ipek ve çeşitli kumaş, 3000 parça altın işlemeli atlas, 500 at ve 500 adet katırı yıllık olarak ödemeye başlamışlardır (Erdem, 2003: 52). Böylelikle İlhanlı Devleti'ne ödenen vergi miktarı da ikiye katlanmıştır. (Yuvalı, 1998: 474; Merçil, 2013: 143). Fakat bu dönemde Selçuklu Devleti'nin ekonomik durumu oldukça zayıftır. Nakit sıkıntısı çeken Selçuklular borçlarını tekrar Moğollar'dan borç alarak kapatma yoluna gitmişlerdir (Erdem, 2003: 51-52). Hülâgû'nun böyle bir politika takip etmesindeki amaç, Anadolu üzerinden elde ettiği para miktarını arttırmak ve Anadolu'da siyasî birliğin sağlanmasını engellemektir. Onun için bu bölge ekonomik kazanç içindir ve bu yüzden o, burada yürüttüğü politikalarda sadece kendi çıkarlarını gözetmiştir.

Bu sıralarda Bağdat, 1258 yılında Hülâgû tarafından istilâ edilmiş ve bu istilâ sırasında Baycu Noyan öldürülmüştür. Anadolu'daki Moğol birliklerinin başına da Alıncak Noyan getirilmiştir (İbn Bîbî, 1996: 151-152). Alıncak Noyan bu sırada Hülâgû'nun emri doğrultusunda Anadolu'yu IV. Rükneddin Kılıçarslan'ın idare merkezinden takip etmektedir. Bu durum Muînüddin Pervâne için büyük bir fırsat haline gelmiş ve kendi planlarını uygulamak için bu durumu ve Alıncak Noyan'ı kullanmıştır.

1260'ta Moğollar ve Memlûkler arasında gerçekleşen Ayn Câlut Savaşı'nda Moğol ordusu yenilgiye uğrayınca II. İzzeddin Keykâvus, Hülâgû karşısında cüretkâr bir tavır takınmıştır (Turan, 2004b: 496). Bu süreçte Selçuklu Devleti'nin ekonomik durumu oldukça kötüleşmeye başlamış devletin Hülâgû'ya olan borcu giderek artmıştır. Vezir Şemseddin Baba Tuğraî, Selçuklu Devleti'nin borçlarını ödemek için Tebriz'e İlhan'ın yanına gitmiş ve Anadolu'daki Moğol askerî varlığını artırma karşılığında borç para almış fakat Tuğraî'nin kısa bir süre sonra vefat etmesiyle birlikte aldığı paralar Selçuklu Devleti'ne borç hazinesine yazılmıştır (Erdem, 2003: 52). Bunun üzerine İlhan Hüâgû, Selçuklu Devleti'nden alacaklarını tahsil etmek için Taceddin Mu'tez ve Tükelek Bahşi isimli elçileri Anadolu'ya göndermiştir (Erdem, 2003: 52). Bu elçiler İzzeddin Keykâvus'un huzuruna geldiklerinde Keykâvus, önce IV. Kılıçarslan'dan vergi alınmasını, kendi vergisini daha sonra göndereceğini belirterek borçları ödemekte isteksiz davranmış ve sorumluluğu kardeşi Kılıçarslan'a yüklemiş ve elçiler bu durumu Hülâgû'ya bildirmişlerdir. Bu durum Hülâgû ile II. İzzeddin Keykâvus arasındaki münasebetlerin daha da kötüye gitmesine neden olmuştur (Aksarayî, 2000: 49; Erdem, 2003: 52).

Sultan II. İzzeddin Keykâvus'un bu tavrı onu ortadan kaldırmak için çok çaba harcayan Muînüddin Pervâne için gerekli bahaneyi oluşturmuştur. Muînüddin Pervâne Alıncak Noyan'ı ikna ederek amacını gerçekleştirmek için Hülâgû'ya bir mektup yazdırmış, Sultan II. İzzeddin Keykâvus'un isyan etme düşüncesinde olduğunu, Mısırlılardan bununla ilgili yardım talep ettiğini haber vermiştir. Alıncak Noyan'dan da şikâyet mektupları hazırlayıp göndermesini istemiştir. Bu mektuplardaki bilgiler çerçevesinde Memlûk ve Selçuklu ittifakının oluşmaya başladığına yönelik bilgilerin gittikçe yayıldığı anlaşılmaktadır. İbn Bîbî, bahsi geçen şikâyet mektuplarının içeriğini; *"Onun Mısırlılara eğilimi var. Her zaman deniz yoluyla onlara haberciler gönderiyor. Eğer padişah izin verirse, onun Mısırlılarla işbirliği yapmasından önce gerekli önlemleri alalım"* şeklinde açıklamaktadır (İbn Bîbî, 1996: 158; Turan, 2004b: 494).

Art arda gelen şikâyetler karşısında son derece hiddetlenen Hülâgû; II. İzzeddin Keykâvus hakkında şu fermanı yazdırmıştır: *"Sultan İzzeddin bilsin ki o buraya gelince bizden ne iyilik beklediye yerine getirdik. İsteddiği her şeyi karşıladık. Hatta ihtiyacı karşılığında hazine den borç verdik. Rum memleketleri için üstlendiği az miktarda vergiye razı olduk. Fakat o, makama ve eğlenceye kavuşunca iyiliklerimizi unuttu. Vergi tahsili için giden elçilerimize yüz vermedi. Ne Rum vergisinden nede borç paradan hazineye bir şey girmedi. Şimdi eğer balık gibi denizin dibine*

girse veya kuş gibi havada uça bile bundan sonra bizden aman dileyemeyecek ve elimizden kurtulamayacaktır.” (Aksarayî, 2000: 50; Erdem, 1995: 171). Yarığda da açıkça ifade edildiği gibi II. İzzeddin Keykâvus bu aşamadan sonra Hülâgû’nun düşmanı haline gelmiştir. Hülâgû kandırıldığını, aldatıldığını düşünerek bu riyakârlığı en ağır biçimde cezalandırmaya karar vermiştir (Aksarayî, 2000: 67).

II. İzzeddin Keykâvus, bu durumdan kurtulabilmek için çok güvendiği veziri Sâhip Fahreddin Ali’yi elçi olarak IV. Kılıçarslan’a göndermiştir. Fakat vezir Fahreddin Ali, II. İzzeddin Keykâvus’a ihanet etmiş, Keykâvus ise bu durumu bilmediği için vezirden haber beklemeye başlamıştır (Bal, 2005: 298). Bu sırada Alıncak Noyan ve Sultan IV. Kılıçarslan’a elçiler gönderen Hülâgû, II. İzzeddin Keykâvus’un üstüne gidilmesini ve ülkenin onun elinden alınmasını emretmiştir (İbn Bibi, 1996: 158). Muînüddin Pervâne bu durum üzerine savaş için hazırlık yapmaya başlamıştır. Alıncak Noyan ise II. İzzeddin Keykâvus için Hülâgû tarafından verilen infaz hükmünü yerine getirmek için oldukça büyük bir ordu ile Anadolu’ya girmiş, bu durum Pervâne ve Sultan IV. Rükneddin Kılıç Arslan’ı çok sevindirmiştir. Onlar da Noyan ile birlikte Aksaray’a gelmiştir (Sümer, 2002: 355).

II. İzzeddin Keykâvus ve Karaman Bey başta olmak üzere Türkmen beylerinin birçoğu Anadolu’da Moğollar karşısında direnmiştir (Akkuş, 2011: 236). Keykâvus çok güvendiği veziri Fahreddin Ali’nin kendisine yanlış bilgi verdiğini anlamış ve ordunun mücadele edilemeyecek kadar büyük olduğunu görünce Sultan, taşınabilir mallarını ve çocuklarını alarak Antalya’ya kaçmıştır, burada bir süre kalmıştır (İbn Bibi, 1996:148; Müverrih Kiragos, 2009: 74). Memlûk Sultanı Baybars, IV. Rükneddin Kılıç Arslan ve Moğol askerleri tarafından sıkıştırılan II. İzzeddin Keykâvus’un Konya’yı çaresizce bıraktığından ve Antalya’ya kaçtığından haberdar olmuştur. II. İzzeddin Keykâvus, 1260 yılında Ayn Câlût’ta Moğollar’a büyük bir darbe indiren Memlûkler ile ilişki kurarak halen Moğollar’ın işgalinde olan Doğu ve Güneydoğu Anadolu’daki bazı bölgelerin kendisine verilmesi karşılığında Memlûk Sultanı Baybars’tan yardım istemiştir (Ersan & Alican, 2013: 170). Baybars’tan olumlu cevap almış fakat iki devlet arasındaki bu ittifak çabaları, II. İzzeddin Keykâvus’un İstanbul’a kaçması sebebiyle belirsiz kalmıştır (1262) (Aksarayî, 2000: 53; Turan, 2004b: 513; Merçil, 2013: 144). Konya’ya gelen Alıncak Noyan, Hülâgû’nun emriyle sultana ait mallara el koymuş ve bu malları Karakurum’a göndermiştir (Yuvalı, 2017: 220).

IV. Rükneddin Kılıçarslan, Hülâgû tarafından tek başına tahta çıkarılmıştır (1262) (Aksarayî, 2000: 53). Hülâgû Han, kendisine sadık olmasının yanısıra Selçuklu Devleti’nden alacaklarını kolayca tahsil edebileceğini düşündüğü Muînüddin Pervâne’yi de genel vali olarak atamıştır (Erdem, 2003: 52). Pervâne, Moğol baskılarının en yoğun olduğu dönemde Moğol kumandanlarının dostluk ve güvenlerini kazanmış, gücünü ve itibarını gittikçe artırarak kısa bir süre içinde rakiplerini saf dışı bırakmayı başarmıştır. O sırada tahtta IV. Kılıçarslan bulunmakta ise de Muînüddin Pervâne devletin asıl yöneticisi haline gelmiştir (Aksarayî, 2000: 65).

1.2. Hülâgû Han’ın Türkmen İsyanları karşısında Geliştirdiği Politikalar

Hülâgû’ya karşı mücadelenin simgesi olan II. İzzeddin Keykâvus’un tahttan indirilmesi ile Türkmenler arasında büyük tepkiler ortaya çıkmıştır. Çünkü bu dönemde Moğol istilâsına karşı çıkan en önemli askerî güç ve en aktif unsur Türkmenlerdir. II. İzzeddin Keykâvus Bizans’a sığındıktan sonra IV. Rükneddin Kılıçarslan Anadolu’nun tamamına hâkim hale gelmiş, Pervâne ile birlikte Moğollar’ın isteklerini karşılamıştır. Türkmenler bu süreçte hem Moğollar’la hem de onlara hizmet eden Selçuklu yönetimine karşı mücadele edip ardından Batı Anadolu’ya sığınmıştır (Yuvalı, 2017: 221). Moğollar’a karşı ilk olarak Türkmenler, Aksarayî’nin ifadesiyle “*Uç Türkmenlerinin Emîri Mehmed Bey*” (Aksarayî, 2000: 53) liderliğinde Denizli bölgesinde isyan etmişlerdir. Bu isyan başarılı olamamış ve Mehmed Bey önderliğindeki Türkmenler, Moğollar’la anlaşma yapmak durumunda kalmışlardır. Uç Beyi Mehmed Bey, bölgede hâkimiyetini sürdürebilmek için Anadolu’yu ele geçiren Moğollar’dan bir menşûr almanın gerekliliğini fark etmiştir. Menşûr almak için Kayseri’ye kadar gelmiş, Muînüddin Pervâne ile görüşmüş ve Hülâgû Han’dan menşûr almıştır (1262). Hülâgû, Mehmed Bey’e yarlıg verdikten sonra onu huzuruna çağırmıştır fakat o, Hülâgû’nun huzuruna çıkmayı göze alamamıştır. Hülâgû,

Uç'daki Türkmenlerin ve Uç Beyi Mehmed Bey'in muhalif hareketler sergileyeceğinden endişe etmiş ve bu yüzden Selçuklu ve Moğol birleşik kuvvetlerini bölgeye sevk etmiştir. Mehmed Bey yakalanarak Uluborlu'da idam edilmiştir. (Bayram, 2002: 296). Fakat Türkmenler asla pes etmemiş, Keykâvus'un İstanbul'a götürmediği adamlarından Ali Bahadır ve Emir-i Ahur Uğurlu asker toplamış ve Türkmenlerle birlikte Konya'yı kuşatmışlardır. Pervâne Moğol Selçuklu ordusuyla Altunaba Kervansarayı yakınlarında Türkmenleri mağlup etmiştir (1262) (Kapar-Koçak, 2019: 250). Keykâvus'un adamlarından Emir-i Ahur Uğurlu'nun gözlerine mil çekilmiş, Ali Bahadır ve birçok Türkmen öldürülmüştür (Aksarayî, 2000: 57).

Hülâgû döneminde Moğollar'a ve onlara tâbi olan Selçuklular'a karşı isyan eden ikinci Türkmen topluluğu Konya-Ermenek yöresindeki Karamanoğulları olmuştur (Yuvalı, 2017: 221). Kendisini Türkiye Selçukluları'nın varisi olarak gören Karamanoğulları Selçuklu ve İlhanlılar'ın Denizli'deki Mehmed Bey üzerine yönelmesini fırsat bilmiş ve 1262'de II. İzzeddîn'in haklarını koruma bahanesi ile Kerîmüddîn Karaman Bey, yirmi bin kişilik bir Türkmen ordusu toplamıştır (Ersan & Alican, 2014: 48). Karamanlı Türkmenleri, Denizli Türkmenlerinin karşı karşıya kaldıkları olumsuz durumlara maruz kalmamak için önce Konya'ya yürümüşler ve şehri kuşatmışlar ancak başarı elde edememişlerdir (Yuvalı, 2017: 221). Hülâgû bu isyanı bastırması için Muînüddin Pervâne'ye askerî yardım göndermiştir. Çok da başarılı olamayan bu hareket Pervâne idaresindeki Selçuklu-İlhanlı kuvvetleri tarafından Gevale (Gevele) Kalesi düzlüğünde bastırılmıştır (Kaya, 2013: 305-306; Ersan & Alican, 2014: 48). Bu esnada Karaman Bey geri çekilmiş ancak kardeşleri Zeynû'l-hac ile Bunsuz, pek çok Türkmen esir düşmüştür (Uzunçarşılı, 2011: 2; Sümer, 2001: 455). Karamanoğullarını şehre davet ederek kendilerine destek vermeyi taahhüt ettikleri tespit edilen müstevfî Necîbüddîn ile şehir eşrafından Hamidoğlu Kıvâmüddîn Eşher ve Konya kazaskeri ile birlikte önce ağır hakaretlere maruz kalmış, Konya pazarlarında dolaştırılmış ve iç kalede asılarak idam edilmiştir (İbn Bîbî, 1996: 160; Kapar-Koçak, 2019: 250; Ersan & Alican, 2014: 48).

Hülâgû'nun Türkmenler içerisinde İlhanlı otoritesine isyan edenleri ağır bir şekilde cezalandırması bu durum için bir çözüm oluşturmamıştır. Aksine Türkmen isyanları gittikçe İlhanlı baskısı altında ezilen halkın da verdiği destek ile artarak devam etmiştir. Çünkü Hülâgû, Anadolu'yu komutanları ve genel valileri aracılığıyla yönetmiş ve isyanları bastırmak için askerî yardım göndermekle yetinmiştir. Bu durum isyan edenlerin ümidini daha da arttırmış fakat yeteri kadar desteğe ve askerî güce sahip olamadıkları için isyan girişimleri bir türlü başarıya ulaşamamıştır.

Hülâgû, 1260 senesinde Memlûkler karşısında Ayn Câlût Savaşı'nda mağlup olmuş ve İlhanlı Devleti duraklama sürecine girmiştir. O, Suriye üzerine sefer hazırlığı içerisinde bulunduğu sırada, aniden rahatsızlanmıştır (Yuvalı, 2017: 188). Bu süreçten sonra kaynaklarda Hülâgû Han'ın Anadolu üzerinde herhangi bir faaliyetine rastlanmamıştır. O, 8 Şubat 1265 senesinde kırk sekiz yaşında iken Merâğa'da vefat etmiştir (Yuvalı, 1998: 475).

Sonuç

İlhanlı Devleti'nin kurulması ile beraber Moğollar bölgedeki zulümlerini ve istila hareketlerini artırarak sürdürmüştür. Bu hareketler İlhanlı devrinde sistemli bir hale gelmiş, Anadolu'da iskân edilen Moğol askerlerinin sayısı gittikçe artmıştır. Bu durum sonucunda Hülâgû, yeni aldığı bölgelerde yeni birtakım düzenlemeler yapmış, bu sayede vergileri yükselterek halk üzerinde kurulan baskıyı artırmış ve kendi hâkimiyetini de gittikçe güçlendirmiştir. Hâkim olduğu bölgelere askerî komutanlar, valiler atamış ve Anadolu'da Moğol idaresini tesis etmiştir. O, Anadolu'yu, Suriye, Irak ve İran'a yapacağı seferler öncesinde hazinesini doldurabileceği ekonomik fırsat olarak görmüş ve değerlendirmiştir. Bağımsızlıklarının zedelenmesi ve ardından vergi miktarlarının artması üzerine bu durumu hazmedemeyen halk, Hülâgû Han'ın idaresine pek çok kez karşı çıksa da isyanları ekonomik ve askerî destek yetersizliğinden dolayı başarıya ulaşamamıştır.

Kaynakça

Abû'l-Farac, (1987). *Bar Hebraeus, Abû'l-Farac Tarihi*, c.II, (çev. Ömer Rıza Doğrul), Ankara: TTK. Yayınları.

- Akkuş, M. (2011). *İlhanlıların Anadolu'daki Dini Siyaseti* (Basılmamış Doktora Tezi), Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aksarayî, Kerîmüddin Mahmud (2000). *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, (çev. Mürsel Öztürk), Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Bal, M. S. (2005). "Türkiye Selçukluları Mısır Memlûkleri ve Altın Orda Devleti'nin İlhanlılara Karşı Kurduğu İttifak", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 1 (17), 295-310.
- Bayram, M. (2002). "Uç Beği Denizli Mehmet Bey", *Türkler*, C.6, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 294-297.
- Cüveynî, Alâeddin Ata Melik (1999), *Tarih-i Cihan Güşa*, (çev. Mürsel Öztürk), Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Erdem, İ. (1995). *Türkiye Selçukluları İlhanlı İlişkileri (1258-1308)* (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara: A.Ü. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi.
- Erdem, İ. (2003). "Türkiye Selçuklu-İlhanlı İktisadî Ticarî İlişkileri ve Sonuçları", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 22 (33), 49-67.
- Ersan, M. & Alican, M. (2013). *Osmanlı'dan Önce Onlar Vardı Türkiye Selçukluları*, İstanbul: Timaş Yayınları.
- Ersan, M. & Alican, M. (2014). *Türklerin Kayıp Yüzyılı Beylikler Devri Türkiye Tarihi*, İstanbul: Timaş Yayınları.
- İbn Bîbî (1996). *El Evamirü'l-Ala'iyye Fi'l-Umuri'l-Ala'iyye*, c.II, (çev. Mürsel Öztürk), Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Kapar, M. A. & Koçak F. (2019). "Anadolu'da Bir İstiklal Ateşi: Karamanoğulları Beyliği-Moğol Mücadeleleri", *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, (65), 245-264.
- Kaya, A. (2013), "İlhanlıların Anadolu'da Türkmen Beylerine Karşı Politikası", *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4 (2), 293-326.
- Merçil, E. (2013). *Müslüman Türk Devletleri Tarihi*, İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınevi.
- Mîrhând, Muhammed b. Hâvendşâh b. Mahmûd (2018). *Ravzatu's-Safâ fî Sireti'l Enbiyâ ve'l-Mülûk ve'l-Hulefa (Tabaka-i Selçûkiyye)*, (çev. Erkan Göksu), Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Müverrih Kiragos (2009). *Ermeni Müverrihlerine Göre Moğollar*, (çev. Gürsoy Solmaz), Ankara: Elips Yayınları.
- Reşîdüddîn Fazlullâh (2013). *Câmiu't-Tevârih (İlhanlılar Kısım)*, (çev. İsmail Aka-Mehmet Ersan-Ahmad Hesamipour Khelejani), Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Sümer, F. (2001). "Karamanoğulları", *DİA*, C.24, İstanbul: TDV Yayınları, 454-460.
- Sümer, F. (2002). "Keykâvus II", *DİA*, C.25, İstanbul: TDV Yayınları, 355-357.
- Özdemir H. A. (2005). *Moğol İstilâsı Cengiz Ve Hülâgû Dönemleri*, İstanbul: İz Yayıncılık.
- Tokuş, Ö. (2017). "Moğol Hâkimiyetinde Anadolu ve Anadolu'da Moğol Noyanlarının İsyanları", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, 117 (230), 177-208.
- Turan, O. (2005). *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslam Medeniyeti*, İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Turan, O. (2004). *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Uluçay, Ç. (2013). *İlk Müslüman Türk Devletleri*, İstanbul: Ötüken Yayınları.

Uzunçarşılı, İ. H. (2011). *Anadolu Beylikleri Ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Yuvalı A. (1998). “Hülagü Han”, *DİA*, C.18, İstanbul: TDV Yayınları, 473-475.

Yuvalı, A. (2017). *İlhanlı Tarihi*, İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları.